

УДК 378.011.3-051:78]:159.937-029:7

**ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО СПРИЙНЯТТЯ  
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ****Чжан ЇФУ (Київ)**

**Постановка проблеми.** Актуальні тенденції вищої музично-педагогічної освіти нерозривно пов'язані з проблемою розвитку художньої свідомості майбутніх фахівців (емоційно-чуттєвої сфери, уяви, образного сприйняття та мислення, асоціативних зв'язків психіки тощо).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Останнім часом в галузі музичної педагогіки і психології проблема формування художньо-образного сприйняття музиканта досліджується з позиції: 1) виявлення та вивчення специфіки музичного мистецтва, особливостей його художньо-емоційного впливу на особистість (Б. Теплов, Л. Виготський, В. Петрушин, В. Подуровський); 2) визначення художньо-образного сприйняття як компонента структури свідомості учителя музики, професійно-необхідної здатності, що детермінує ефективність його фахової підготовки та майбутньої педагогічної діяльності (Ю. Алієв, О. Рудницька, Д. Кірнарська, А. Малінковська, Г. Падалка, Г. Ципін).

Визначаючи важливість розвитку художньої свідомості майбутніх учителів музики, науковці в основному розглядають цю проблему в межах сприйняття музики, як окремого виду мистецтва, вказуючи, що пізнання, осмислення та оцінювання його образів виступає одним з провідних видів духовно-практичної, навчальної та творчої діяльності спеціаліста.

Дослідники вказують, що повноцінне та якісне застосування музичного мистецтва у професійній підготовці вчителя неможливе без формування культури сприйняття художньо-образного змісту музики та розвитку естетичної свідомості фахівців в процесі комунікації з творами та явищами мистецтва.

**Мета статті.** Дослідити питання визначення сутності та компонентної структури художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики.

**Виклад основного матеріалу.** В науково-педагогічній літературі немає однозначного трактування поняття «художньо-образне сприйняття майбутнього учителя музики». Дослідники у своїх роботах зосереджують увагу на визначенні певних характеристик, закономірностей та особливостей реалізації цього феномена в процесі творчої, художньо-пізнавальної, музично-виконавської та інших видів діяльності майбутнього спеціаліста.

Незважаючи на різні підходи та ракурси дослідження визначеного феномену, думки науковців збігаються в тому, що «розчленування» єдиної та цілісної психічної діяльності на процеси сприйняття, уявлень, образних операцій того чи іншого виду – усе це можливе лише на теоретико-аналітичному рівні. В реальності усі ці елементи зливаються у синергетичну єдність. Інтегруючись та доповнюючи одне одного, вони створюють складно структурований, багаторівневий процес, пізнання якого, можливе лише в його окремих видах та аспектах [6, с. 91].

В нашому дослідженні художньо-образне сприйняття майбутнього учителя музики визначається як здатність до почуттєво-інтелектуального осягнення емоційно-виразного змісту музичних творів з метою його трансляції учнівській молоді засобами виконавської та вербальної інтерпретації.

У пошуках визначення структури художньо-образного сприйняття ми спирались на принцип взаємодії перцептивних, інтелектуальних, репродуктивних та творчих можливостей свідомості людини.

Важливим є визначення ролі емоційно-почуттєвої реакції майбутнього учителя в процесі комунікативної взаємодії з музичним твором. Зазначимо, що художньо-пізнавальна діяльність студента музично-педагогічного факультету завжди спрямована на звуковий матеріал, організований у висотному, часовому, тембровому, динамічному порядку з метою втілення особливої образної думки, що асоціює стани та процеси зовнішнього світу, внутрішні переживання людини зі слуховими враженнями.

Емоційно-перцептивна реакція на інтонацію, проникнення у її виразову сутність – початок і основа процесів сприйняття. Вчитель музики повинен відчувати, що інтонація – це головний провідник музичної змістовності, думки. «Все у мистецтві звукових образів – їхнє багатство, музичні засоби, розмаїття художніх елементів (мелодія, гармонія, ритм і т.і.) – має інтонаційну основу», – зазначає Г. Ципін [8, с. 136]. Усі вони спираються на здатність людини чуттєво сприймати художньо-виразовий смисл музичної інтонації, емоційно реагувати на неї.

Дослідники проблем професійної підготовки учителів виходять з того, що в процесі роботи над музичними творами вони

отримують нові можливості для формування художньо-образного сприйняття, удосконалення та розвитку фахово-значущих якостей. Наголошується також на тому, що всі види навчально-музичної діяльності майбутніх учителів музики пов'язані між собою психофізичними механізмами дії перцептивних органів чуття, художнього мислення, інтонаційної пам'яті (образу звуку) та виконавської моторики.

Отже, реалізація сприйняття музичного мистецтва, як осягнення його художньо-образного змісту, втіленого в інтонаціях і звукових комплексах, відбувається шляхом створення художньо-слухових уявлень музиканта, набуття досвіду сприйняття та втілення його у художньо-виконавський образ.

«Музично-слухові відчуття можуть розвиватися, якщо розглядати їх як розширені ідеальні уявлення, багатоскладові та всеосяжні програмувальні функції свідомості, певний проект або попередній план дій. Іншими словами, мова йде про внутрішній слух», – підкреслює В. Подуровський, – «Здатність синтезувати в уяві очікуване музичне звучання, як інтонаційно-образний комплекс, дає можливість студентам-музикантам працювати над твором, покращуючи технічну досконалість та художню трактовку змісту шляхом випереджальних уявлень про майбутнє звучання» [4, с. 257].

Отже, зважаючи на все вищесказане, першим компонентом структури означеного феномена ми визначили емоційно-перцептивний компонент, елементами якого виступають: емоційна реакція і музично-слухові уявлення, що виникають у майбутніх учителів при спілкуванні з музичними творами. Цей компонент відображує здатність реципієнтів до сенсорного осягнення і глибокого емоційного переживання настроїв і характеру музичного звучання. Змістовні характеристики цього компоненту визначають розвиненість та чутливість музичного слуху фахівців та їх здатність до продукування і збереження у свідомості створених на основі перцептивних відчуттів музично-слухових уявлень, як інтонаційно-образних орієнтирів на шляху осягнення художньо-виразного змісту творів.

Педагогічний досвід в галузі підготовки учителів музики свідчать про те, що мистецтву сприйняття художньо-виразових засобів треба навчати спеціально. Навчитися цьому – означає самостійно набути необхідного практичного досвіду (на основі системи знань, умінь та практики спілкування з музикою) [1, с. 160].

Осмислення логіки організації різних звукових структур, вміння знаходити у

звуковому матеріалі подібності та відмінності, аналізувати та узагальнювати, встановлювати взаємозв'язки – одна з якісних характеристик художньо-образного мислення, сприйняття майбутнього учителя музики.

Сприймаючи музичний твір, професійний музикант здійснює акт категоризації, відносячи даний зразок до певної історичної епохи, стильового напрямку, творчого доробку конкретного автора тощо. Стає можливим визначити жанр музичного твору, характер художнього образу, засоби, за допомогою яких передається зміст даного образу. В. Петрушин, посиляючись на Дж. Брунера, зазначає, що «фактично усе зводиться до засвоєння певних схем, які можна використовувати для організації художньої інформації, що надходить до суб'єкта сприйняття» [3, с. 151].

Будь-яка мисленнева діяльність людини, незважаючи на те, чи пов'язана вона з логікою наукового мислення, чи осяяна інтуїтивними здогадками про художньо-образний зміст, завжди базується на системі знань про той чи інший предмет. Без них неможлива інтелектуальна діяльність. «Формування та розвиток художнього інтелекту музиканта здійснюється в ході поповнення, збагачення персонального досвіду індивіда, засновується на русі від незнання до знань, від знань менш диференційованих до більш глибоких та міцних», – підкреслює Г. Ципін [8, с. 133].

Зв'язок між знаннями і відповідними формами художньо-інтелектуальної діяльності значно складніший, ніж той, що виражається причинно-наслідковим зв'язком. Музичні і художні знання не просто дають поштовх тим чи іншим мислинневим операціям – вони формують ці операції, визначаючи їх структуру та внутрішній зміст. Нові знання піднімають мислення музиканта на більш високий рівень [8, с. 134].

Науково доведено, що пізнання творів будь-якого виду мистецтва супроводжується процесами асоціативного мислення, уяви та фантазії. Вони формуються не тільки у межах певного виду мистецтва або у зв'язку з його художньо-мовною системою. Так, композитор, створюючи звукові структури, певним чином розраховує на здатність людського мислення створювати асоціативні зв'язки, виходячи за межі мови музики, знаходячи образні аналогії та порівняння в надрах власної психіки, накопиченого життєвого та художнього досвіду. Спираючись на ці зв'язки, музикант здатен подолати шлях від сприйняття музичного знаку або звуку до осягнення в ньому об'єктивної інформації, усвідомлення авторського задуму, образу-ідеї твору.

Художній зміст, на думку О. Рудницької, повинен викликати в майбутнього учителя

музики, «крім суспільно-визнаних, індивідуально-неповторні асоціації, які забезпечують механізми включення у процес сприйняття особистісного досвіду, що доповнює і збагачує структуру мистецького твору. Цей досвід у сукупності всіх його елементів (життєвого, загально-естетичного, художнього) стає основою народження асоціативних уявлень суб'єкта сприйняття, які взаємопов'язані з розвитком особистості» [5, с. 57].

На основі вищесказаного можемо визначити другий, когнітивно-операційний компонент (з елементами: музично-теоретичні знання та мисленнєві операції і процедури) художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики. Він відображає обсяг, якість, системність та взаємодію спеціальних музично-теоретичних знань реципієнтів, потрібних для осмислення логіки організації та розвитку образної сфери і художнього смислу музичних творів, втілену у понятійно-категоріальний (науково-теоретичний) зміст, а також інтелектуальні операції художньої категоризації (аналізу) та узагальнення (синтезу) смислових елементів музичної мови (жанрово-стильових показників, структури та форми твору, особливостей композиторського «почерку»), засобів виразності для передавання художньо-образного змісту тощо) та активний характер асоціативних механізмів психіки, що забезпечують універсальну взаємодію різних форм художнього відображення від створення образних аналогій, порівнянь до формування уявлень про звуковий образ.

Суттєві якості художньо-образного сприйняття майбутнього учителя музики найбільш рельєфно виявляються під час створення виконавської інтерпретації музичного твору. В активну взаємодію вступають художньо-слухові уявлення, задіюється асоціативне мислення, відбувається аналіз художньо-звукових форм та жанрово-стильових ознак, починає формуватись художньо-образний зміст твору. Свідомо фіксуючи чи інтуїтивно відчуваючи ці перетворення, учитель музики повинен одночасно з цим керувати своїм виконавським апаратом та здійснювати процес «озвучання» власне створеної виконавської концепції, образу виконання.

Однією з форм перекладу художньо-образних уявлень, як результату діяльності сприйняття, виступає вербальна художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору. Вміння створювати її є однією з важливих сторін професійної діяльності учителя музики.

Майбутній учитель повинен навчитись яскраво та образно передавати свої враження, асоціації та думки, що виникли під впливом

музики. Це, по-перше, сприяє ще більш глибокому та усвідомленому проникненню у зміст музики, по-друге – дозволяє здійснювати учителю вербально-комунікативну функцію та педагогічне керівництво процесом сприйняття школярів.

В музично-педагогічній освіті наголошується важливість розвитку художньо-оцінної діяльності майбутніх учителів музики, вважаючи її невід'ємною складовою процесу сприйняття. Принципово особливою формою освоєння світу мистецтва вважає ціннісне відображення Ю. Алієв, зазначаючи, що, на відміну від ціннісного пізнання, сама значущість об'єкта, що пізнається, виявляється не шляхом пізнання, а через переживання [1, с. 9]. Г. Падалка вважає оцінку творів мистецтва окремим видом професійної діяльності учителя музики [2, с. 274]. Інтегративним результатом розуміння та інтерпретації смислового значення твору, вважає естетичну оцінку О. Рудницька. Вона розцінює художнє оцінювання як важливий компонент сприйняття, «який показує вплив мистецтва на людину, характер її емоційно-естетичного реагування, відповідність твору особистісним потреби та інтересам» [5, с. 111].

Отже, естетичне оцінювання художніх творів – важлива складова художньої свідомості учителя музики, адже фахівцю потрібно не тільки вміти адекватно сприйняти, осмислити та усвідомити образний зміст твору, а й визначити його естетичну цінність, передати учням своє ставлення та судження про цей твір.

Третім компонентом структури художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики визначено інтерпретаційно-оцінний компонент, який містить в собі такі елементи: виконавська і вербальна інтерпретація; естетична оцінка музичних явищ. Перший елемент віддзеркалює функціональний взаємозв'язок між створеним уявою образу звучання та його реальним втіленням на музичному інструменті, володіння прийомами емоційно-виразного виконання музичних творів для учнівської аудиторії, здатність до продуманої співтворчості з авторським задумом шляхом створення індивідуально-неповторних виконавських інтерпретацій, а також володіння вербальними засобами поетико-метафоричного тлумачення та передавання змісту образів музики. Другий елемент відображає спроможність адекватно оцінювати художньо-естетичну значущість та привабливість музичних явищ і здійснювати самооцінку власної художньо-творчої діяльності.

**Висновки.** Таким чином, дослідження змістових характеристик та структурних

компонентів художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики довело складність та багатогранність цього феномена і визначило потребу у його подальшому всебічному вивченні в теорії та практиці мистецької освіти.

**БІБЛІОГРАФІЯ**

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта/ Ю. Б. Алиев. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 336 с.: ноты
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Учеб. пособие для студентов и преподавателей / В. И. Петрушин. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
4. Подуровский В. М. Психологическая коррекция музыкально-педагогической деятельности: Учеб. пособие / В. М. Подуровский, Н. В. Суслова. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 320 с.: ноты.

5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

6. Се Тин. Художественный образ как ведущий компонент музыкально-исполнительской деятельности: дис. ...канд.пед.наук: 13.00.08 / Се Тин – М., 2009. – 195 с.

7. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – М.: Наука, 2003. – 379 с.

8. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Г. М. Цыпин. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА**

**Чжан Їфу** – аспірант Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова.

*Наукові інтереси:* методичні основи формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музики.

**УДК 781.1:784**

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК НАУКОВОЇ КАТЕГОРІЇ**

**Чжу ЦЗЮНЬЦЯО (Київ)**

**Постановка проблеми.** Актуальність проблеми формування вокальної культури викладача музичного мистецтва визначається головним чином спрямованістю педагогічного процесу, підготовкою студентів до різноспрямованої діяльності, розвитком у них творчих здібностей, професійних компетенцій.

Новітні державні документи про освіту (Державна програма «Освіта ХХІ століття», «Концепція національного виховання») відносять питання реформування сучасної освіти до основних напрямів державотворення, спрямованих на виховання та розвиток майбутньої нації [5]. Вивчення наукових джерел, чинних документів свідчить, що зміст освіти повинен базуватися на основі національних культурно-духовних цінностей. Звідси випливає посилення функцій національного виховання як органічної складової освіти, спрямованої на формування у студентів національних світоглядних позицій, поглядів, переконань на ґрунті вітчизняної пісенної культури – одного із найцінніших надбань народу за багатовікову історію свого розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика формування вокальної культури складає основу багатьох науково-методичних досліджень, здійснених відомими діячами музичного мистецтва: Ю. Алієвим, О. Апрак-

сіною, Г. Дмитрієвським, А. Єгоровим, В. Живовим, П. Левандо, В. Соколовим, Г. Стуловою та ін. В них вокальна культура розглядається фахівцями як система норм звуковидобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо [3, с. 5].

Визначаючи зміст вокальної культури, як наукового поняття, зазначимо, що слово «культура» з етимологічної точки зору доволі багатозначне і передає такі значення, як «обробляти, вирощувати, створювати». Розкриваючи сутність цього поняття, різні автори надають йому різні змістовні значення, зокрема, пов'язують його з поняттями «культу» (П. Флоренський), пам'яті (Д. Лихачов, Ю. Лотман), символу (С. Аверинцев, О. Шпенглер).

**Мета статті** – розкрити зміст наукового поняття «вокальна культура» у діяльності майбутнього викладача мистецтва.

**Виклад основного матеріалу.** Культура у широкому розумінні – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, які вироблені упродовж історії людства; а у вузькому – є сферою духовного життя людини. У педагогічному енциклопедичному словнику культура розглядається як «культура поведінки», тобто дотримання основних вимог і правил людського проживання, вміння